

ERMITANS A SANT ELIES

(1665 - 1906)

JOAN PORTALS I MARTÍ

1. INTRODUCCIÓ

L'ermita a Sant Elies, en el terme municipal de Sant Pere de Vilamajor i documentada des del 1570, es troba situada al turó del mateix nom, a 999 m. d'alçada, en un dels darrers contraforts que davallen del Pla de la Calma cap a la Vall de la Tordera i el Vallès. Els turons de Palestrins, de Pi Novell i del Samon l'envolten i mitjançant diversos colls, l'enllacen amb aquell massís en els extrems del qual, Collformic i Tagamanent, canalitzen les comunicacions. Prop seu, el Cortés, Can Surell, el Terror i les Planes del Cortés —aquestes dues pràcticament en ruïnes— són testimonis de la seva història passada.

La seva adscripció parroquial ha sofert nombroses variacions al llarg dels anys. Després d'haver estat vinculada en èpoques remotes a Sant Pere de Vilamajor, durant el primer terç del segle XVIII o, fins i tot, potser a finals del segle XVIII, passà a la demarcació parroquial de Sant Esteve de la Costa del Montseny a través de la seva sufragània Santa Susanna. Quan aquesta recuperà la seva independència vers l'any 1868, l'ermita de Sant Elies depengué directament de la nova parròquia fins l'any 1921, en què retornà a la demarcació de Sant Pere de Vilamajor, a la qual actualment encara pertany.

L'ermita està dedicada al profeta Sant Elies. L'edifici és senzill, amb un petit absis, i ha estat reconstruït moltes vegades. La seva portalada és de pedra, amb grosses dovelles, i en la central hi ha gravada una testa. Té adossada el que havia estat la casa de l'ermità, que en temps passats comunicava amb un hort.

Actualment, el 25 d'abril —festa de Sant Marc— s'hi celebra un aplec, organitzat per la gent de Sant Pere de Vilamajor, al qual assisteixen persones arribades dels pobles de la rodalia. Cada any, colles de Palautordera, de Vilamajor, de la Costa i Santa Susanna de Montseny i

fins i tot de Mollet del Vallès, es reuneixen dalt del turó per sentir missa, cantar els goigs del sant i assistir a la benedicció dels termes.

Segons explica Mossèn Pere Ribot al seu llibre *El Montseny*, l'arrel de la devoció popular al sant prové de la primeria del s. XV, quan els habitants de la comarca de la Tordera foren envaïts pel còlera, la sequera i la misèria. Seguint el consell de l'abat, que aleshores residia a Santa Fe, feren el vot que, si cessava la pesta i plovia, aixecarien una ermita a Sant Elies en el turó situat damunt de Can Surell, entre les propietats del Cortés, el Terrer i el Surell esmentat. Cessà l'epidèmia, plogué, acabà la fam i s'aixecà l'ermita.

El culte persistí durant anys, amb tendència, però, a l'oblit, fins que amb motiu d'una altra gran secada i fam, es decidí reconstruir l'ermita, tasca en què se significaren aquesta vegada els habitants de Tagamanent, que feren una almoina de 150 lliures i promogueren un nou aplec, que, segons un document que es conservava a la casa de la Vila de Tagamanent, fou un veritable esdeveniment.

Més endavant, la gent de Tagamanent oferí també una campana, concretament la de la parròquia de Sant Martí de Cogul.

2. ELS ERMITANS

2.1 Primeres notícies

Sabem que almenys dels de mitjan segle XVII hi hagué ermità a Sant Elies. L'antecedent més remot que hem trobat es remunta al testament del que fou rector de la Costa del Montseny, Mn. Ramon Ruich, que en les seves darreres voluntats —dictades el 21 de gener de 1665 davant el notari Miquel Bosch de Sant Celoni— reconeix deure a l'ermità de Sant Elies 4 quarteres de forment amb aquestes paraules: "*Item dech al armità de S. Elias quatre quarteres de forment. Vull que sia pagat lo valor d'ella*". Sabem, per tant, que l'any 1655 hi havia un ermità a Sant Elies, encara que en desconeixem el nom. I no és possible conèixer més dades, ja que la documentació de l'arxiu de Sant Esteve de la Costa del Montseny anterior a 1714 fou pràcticament destruïda i cremada per les tropes castellanques, després de l'encontre que va tenir lloc al Pla de Santa Magdalena de Mosqueroles, per castigar el suport dels habitants de la Costa a la causa de l'Arxiduc Carles. I el fet que el rector Ruich l'anomeni podria indicar que l'ermità ja estava aleshores vinculat a la Costa.

La següent notícia no la trobem fins a l'any 1722, a través del Llibre de Bateigs, en el qual figura que Maria Girola, donzella, "habitant de S. Elies", fa de padrina de Pere Padrós, de la casa del Polell. Aquesta dada ja concorda amb dues més: el 29 de setembre de 1727 Andreu Girola, "ermità de S. Elies", i Maria Girola, "ermitana", foren padrins d'Elies Espina i Tragurà de Sta. Susanna. I l'any següent, el 21 de desembre, fou batejat a Sta. Susanna Joan, Elies i Sebastià, fill d'Andreu Girola i la seva esposa.

Andreu Girola és doncs, el primer ermità que hem pogut trobar documentat amb el seu nom, i devia restar en el càrrec fins a finals de l'any 1733, per tal com el següent ermità, Josep Llobeta, en prendria possessió el primer de febrer del 1734. Dues inscripcions més ens fan suposar els motius pels quals Andreu Girola va deixar l'ofici d'ermità: El 4 de gener de 1731 va ser enterrada a Sta. Susanna Maria Girola (és de suposar que la seva filla) "*sense sagraments ni sacerdot per impediment de l'aigua*" que no va permetre que el capellà travessés la Tordera, i el 6 de desembre de 1733 una altra Maria Girola —és de creure que l'esposa— també es enterrada a Sta. Susanna, després de morir amb només "*lo sagrament de l'extremaunció per haver perdut lo parlar i l'acció humana*".

El llibre d'administració de l'ermita de Sant Elies, document, inestimable per conèixer en gran part la història dels successius ermitans fins a 1859, ens explica que el primer de febrer de 1734 pren possessió de l'administració de Sant Elies Josep Llobeta, qui escriu de pròpia mà l'esmentat llibre i qui serà l'iniciador d'una vertadera dinastia familiar a Sant Elies. Està 34 anys en el càrrec.

2.2 Josep Llobeta, 35 anys a Sant Elies

De Josep Llobeta sabem que era originari de la casa coneguda per la Llobeta, a la parròquia de Sant Martí d'Aiguafreda, i que va accedir al càrrec d'ermità el 1734, coincidint potser amb l'increment de la devoció a Sant Elies per part de la gent de la banda de Tagament, que havia contribuït amb les seves almoines a una de les primeres restauracions de l'ermita.

En accedir al càrrec, Llobeta estava casat amb Oròsia, filla de Pere Boscàs, hereu del mas Boscàs de la Castanya, amb la qual tingué dues filles: la gran, Maria, que ja havia nascut el 1734, esdevingué —com veurem— esposa del successor del seu pare a l'ermita.

Morta la seva primera esposa l'agost del 1748, Josep Llobeta es casà amb Maria, filla de Josep Ginesta de Montseny i vídua d'Antoni Sanitges, amb qui havia tingut diversos fills i filles. En la mateixa data, la seva filla gran es casava amb Jaume Sanitges, fill de la seva segona esposa, parella que va estar molt vinculada durant anys a la història de Sant Elies.

Transcorreguts deu anys i havent mort també la seva segona esposa, amb la qual no havia tingut descendència, Josep Llobeta es casà amb Teresa Masnou, vídua de la Costa del Montseny i amb qui va tenir dues filles, una de les qual el va sobreviure segons consta al seu testament, atorgat el 21 de juny de 1768.

Després de més de trenta-quatre anys fent d'ermità, Josep Llobeta va morir el 19 de març de 1769. Fou enterrat a la mateixa ermita —com les seves dues primeres esposes i una filla i diversos néts— i se li celebraren dos oficis d'enterrament i dos de novena, amb assistència de cinc sacerdots (*"quatre amb propina i un per amistat"*), havent estat *"lo dinar en casa del difunt"*.

La seva activitat personal va ser destacada. A part d'haver estat nomenat marmessor i curador de diversos familiars menors més o menys propers, va figurar com a testimoni en alguns testaments atorgats davant de rector per la gent de Santa Susanna, i també de testimoni en molts dels casaments celebrats en aquesta església entre 1734 i 1764.

La seva activitat com a ermità va ser intensa, almenys durant els quinze primers anys de la seva estada a Sant Elies. El llibre d'administració de l'ermita, que escriu ell mateix i no el rector —com després serà habitual—, ens informa amb força detall. Durant els primers anys relaciona tant el que ha gastat com el que ha arreplegat. Així, podem saber de la devoció dels pobles de la rodalia: Tagamanent, Vilamajor, Santa Susanna, Cànoves, Montseny, la Costa, Mosqueroles, Cardedeu, el Fou, etc.

El llibre també ens confirma que l'ermità recollia donatius *"anant pel món"*, en la festivitat de Sant Elies i en les processons i les festes majors dels pobles esmentats.

Durant aquesta llarg període, fa obres a l'ermita: adoba les campanes (1734), rebat l'ermita i fa un portal per a l'hort amb una creu (1736), un pou cisterna (1737), adoba la teulada (1738), fa un estable (1748) i construeix unes xemeneies i el portal (1749).

Dóna compte també del blat recaptat, la meitat del qual era per a ell. Fa menció de manera esquemàtica del que ha arreplegat en blat i diners fins a 1749.

*Sant Elies:
detall del portal
de l'ermita
(Foto: J. Portals)*

*Sant Elies:
ermita, casa de
l'ermità i pou
(Foto: J. Portals)*

Pel que fa a la fiscalització d'aquests comptes, el rector d'aquella època, Vicenç Riera, fa un seguiment bastant complert fins a 1752, encara que les dades es van fent més globals i imprecises.

Entre 1755 i 1758 l'ermità reconeix deure quaranta quatre lliures, i entre 1759 i la seva mort, en 1769, ja no passa mai comptes.

Troban-se greument malalt, rep la visita del rector Andreu Masferrer, que intenta aleshores passar els comptes corresponents als darrers anys. El mateix llibre ens ho explica: *"... y haguda raó del que havia gastat per obras de dita capella y no poder liquidar lo que quedava devent per averhi altres gastos per dita capella que la malaltia no li deixava explicar, digué que tot lo que quedava devent a dita capella ho pagava bastant ab los llegats fets a dita capella en son testament atorgat en poder del Rect. Jaume Mimart a 21 de Juny de 1768, y los llegats segons diu testament són los següents: La rajola que tinch a casa Tarré, la cals i la fusta que tinch en esta hermita, los fruits de la artiga que tich sembrada a la heretat del Cortés a sota esta capella de St. Elies, la archilla ab son banquet, la arca del cor hi caban de 10 a 11 quintás de gra, la caixa gran que es en dita capella ab son pany y clau, una taula y banch que es a la casa que mira a Sta. Susanna, la taula y escont de la cuina, tres dotzenes de plats de pissa que i es pintat lo nom de St. Elies, las endianas y dos paellas una que xiqueta y altra de gran"*.

Els 34 anys en què Josep Llobeta va ser ermità crèiem que van ser, sobretot la seva primera meitat, els de més devoció a Sant Elies i els de major activitat a l'ermita, amb celebració de més d'una festa anual i una utilització permanent de l'ermita com a residència de l'ermità i de la seva família.

Fins i tot la pròpia existència de l'ermità com a tal és considerada com un fet rellevant, ja que en els llibres parroquials es fa constar el seu nom acompanyat de "ermità de St. Elies" en totes les partides en què intervé. Això s'anirà fent més rar en els seus successors fins a desaparèixer totalment. Després dels dos familiars seus que, com veurem, el succeïren, si no fos pel llibre d'administració de l'ermita, a través dels altres llibres parroquials (tant de la Costa com de Sta. Susanna o Sant Pere de Vilamajor) no tindríem pràcticament cap notícia del nom i les circumstàncies dels successius ermitans, cada vegada més vinculats a la gent de Santa Susanna, crèiem, amb menys projecció exterior. Com podem constatar, l'activitat i el culte a l'ermita disminueixen, mentre que el centre de la seva tasca esdevé Santa Susanna.

En aquest sentit, opinem que Josep Llobeta, sigui a causa de les circumstàncies històriques que va viure o més aviat per la seva pròpia

personalitat, destaca clarament en la història dels ermitans, el qual estableix, fins i tot després de mort, una vertadera dinastia familiar. A més, la seva posició econòmica és també força diferent de la d'altres ermitans. Segons es desprèn del seu testament, no, tan sols era propietari de la casa La Llobeta d'Aiguafreda sinó que era emfiteuta d'un establiment prop de Santa Susanna (Can Castanya) i propietari d'una vinya.

2.3 Els Sanitges, familiars i successors de Josep Llobeta. **Obligacions i emoluments d'un ermità**

El dia abans de la mort de Llobeta fou nomenat ermità Jaume Sanitges, casat amb Maria Llobeta, filla de Josep Llobeta, amb la funció de custòdia de l'ermita i el dret a fer seu la meitat del que arrebegué i tot el pa.

De Jaume Sanitges sabem que ja l'any 1763 habitava a Sant Elies i que després visqué a Les Planes del Cortés, on farà testament el 1787, moment en què ja no és ermità, ja que ho deixà de ser el 1784 "*per sos motius*". Com hem vist, s'havia casat amb Maria, filla de l'ermità, amb qui consta que va tenir nou fills, dels quals almenys quatre moriren com a albats, cosa normal a causa de l'elevada mortalitat infantil de l'època.

Va estar sempre molt vinculat a Josep Llobeta i a Sant Elies, fins i tot abans del seu nomenament. El seu nom apareix en força documents de la vida parroquial, no tan sols pel doble vincle de parentiu a què abans hem fet esment, sinó que fins i tot després del tercer matrimoni d'aquest la relació familiar continuà, ja que Josep Llobeta i la seva tercera esposa fan de padrins de dos fills de Jaume Sanitges.

Pel que fa als comptes, després del seu nomenament continua la tendència dels últims anys del seu sogre, amb qui de fet devia compartir l'ofici i del 1769, no en dóna comptes fins al 1774. D'aquests comptes resulta que en cinc anys ha ingressat seixanta-vuit lliures (sumant blat, capelleta, ofertoris i devots) i n'ha gastades catorze. Per tant, resten cinquanta-quatre lliures a favor de Sant Elies. Dels comptes següents, passats al cap de dos anys, en resulta un nou deute de trenta-sis lliures, que, unides a les cinquanta-quatre anteriors, fan un deute total de més de noranta lliures.

Precisament aquest any, 1776, el bisbe Valladares, en la seva visita pastoral a la parròquia, vist el deute de l'ermità, ordena que el rector prengui comptes cada any del que l'ermità ha recollit i gastat i que posi el detall de totes les partides.

En la nova visita que fa l'any 1781, el bisbe insta que l'ermità presenti comptes immediatament perquè, no havent fet cas d'allò que havia manat, encara no n'ha donat cap. Per fi Jaume Sanitges compleix i presenta un deute de noranta-dues lliures, que s'incrementa a cent tretze lliures el 1784. En aquest any, deixarà de ser ermità, "*per sos motius*", firmant però un debitori davant el notari de Palautordera, Miquel Lladó, per un import de cent tretze lliures, tres sous i vuit diners. S'obliga a pagar trenta lliures pel Carnestoltes del 1785, trenta lliures pels cap d'any de 1786 i 1787, i vint-i-tres lliures per la mateixa data de 1788. Consta que només va arribar a pagar seixanta lliures. Suposem que el motiu de la seva renúncia va ser el fet que passà a viure com a masover a les Planes del Cortés.

És evident que durant els 15 anys en què va fer d'ermità Jaume Sanitges continuà la tendència que caracteritzà els últims anys de la vida del seu sogre Josep Llobeta: dificultat per obtenir els comptes d'ingressos i despeses, creixement progressiu del deute de l'ermità, i poca atenció del rector de la Costa. Això darrer obligà al bisbe a intentar restablir la situació i ordenar que el rector intervingués més activament en el control dels comptes.

Altres dades d'interès del període són el fet que l'ofici només se celebra una vegada a l'any (el 20 de juliol), que el rector és el que escriu el llibre d'administració i no l'ermità, i que aquest encara fa editar els goigs i alguna estampa i continua fent alguna obra de reparació, no de millora, a l'ermita. Sembla també haver disminuït el protagonisme i la devoció dels pobles de la rodalia, ja que no es parla de donatius d'aquests i la recaptació en diners baixa moltíssim, augmenta però els ingressos en blat.

Fruit d'aquesta situació són les condicions amb les quals entrarà al nou ermità, Valentí Sanitges, de la mateixa família, nomenat pel rector Mariano Domenech, el qual intenta però, prendre precaucions pel que fa a l'administració de l'ermita.

Per les referències trobades poden afirmar que Valentí Sanitges era germà del seu antecessor, ja que figura en el testament de la seva mare, Maria Ginesta, com a fill segon, i en un testament fet per Jaume Sanitges l'any 1755; aquest el nomena hereu, ja que encara no té descendents que l'hagin sobreviscut. Valentí Sanitges estava casat amb Rosa Confrans, i consten tres filles del matrimoni als arxius parroquials.

Vista l'experiència anterior, el rector fa firmar a l'ermità —en prendre possessió del càrrec— un inventari de les coses que es troben a la capella, i detalla de pròpia mà les condicions i els emoluments que ha de tenir.

Crèiem que és curiós reproduir-les pel seu interès intrínsec, coneixement que ens donen de l'ofici d'ermità, i també perquè ens confirmen la poca activitat a l'ermita de Sant Elies, activitat que s'havia traslladat a Santa Susanna, veritable centre i escenari de la via del teòric ermità, i on encara es feien les celebracions litúrgiques sense problemes —en desplaçar-s'hi els vicaris de la Costa cada festa—.

El mateix rector Mariano Doménech (entorn l'any 1784) ens ho explica així:

"Per deixació de la Hermita de St. Elias fonch anomenat per mi Mariano Domenech Prevere Rector en Hermita o Administrador de dita Capella Valentí Sanitges ab las condicions següents, las que aceptá y son:

1ª Lo hermità per esser un ofici que té algun exercici en cosas de Iglesia ha de tenir una vida arreglada, que servesca de bon exemple als demás seculars, tenint honesta conversació ab tothom; per lo que confessarà quatre o cinch vegades quinscun any en distancia proporcionada y combregarà altrás tantas en la Iglesia de Santa Susanna.

2ª En tots los dias de obligació de oir missa a hora competent compa-reixerà a la Iglesia de Santa Susanna y tindrà cuydado en tenir limpia la pica de la Aygua y si no ni ha n'hi posarà, procurant tenirla previnguda ab un poch de sal, per quant lo Rector o Vicari o altre sacerdote que vaja a dir la missa pugua beneirla luego.

3ª En cas que lo Hermità arribe a la Iglesia de Sta. Susanna antes que lo sacerdote tenint provehida de aggua la pica y lo cantri de la sagristia, encendrà dos ciris del Altar Major y dirà lo Rosari ab la gent que hi haja en la Iglesia.

4ª Servirà al Sacerdot quant dirà la Missa, cuydant del encendser quant se haja de celebrar ab encens y portarà la Creu en todas las Professions y Benediccions y en todas las funciones de dita Iglesia deurà fer lo que li dirà lo Sacerdot que presidirà.

5ª En haverhi algun enterro sia de cós, sia de Albat y en cas de celebrar-se honras funerals en dita Iglesia, deurà assistir per a servir a las missas u ofis, en quals funciones portarà la Creu o farà altra cosa a coneguda del Rector o del Sacerdot que presidirà les funciones y lo mateix deurà practicar en lo dia del Cantar general de Animas de la mateixa Iglesia.

6ª Si per sos motius y causas voldrà excusarse de las servituts fins aquí expressades, deurà encarregar a altres que cumplin per ell.

7ª Cuydarà de tenir limpia y aseada la Capella de St. Elias son titular procurant tenir en bona guarda y limpieza las robas ornamentos y

trastos que hi ha en la casa de que quedarà encarregat y donarà compte al eixir del ofici de Hermità.

8ª No podrà fer obras en la capella ni en la casa ni algun ornament nou per la capella sens lo previo consentiment del Rector que vuy és y per temps serà. Sí que deurà remendar y fer remendar los trastos de casa y limpiar las robas de la capella y lo que per assò gastarà se li abonarà al passar comptes que deurà donarlos al Rector al dia ques'fa la festa de St. Elias que es a 20 de Juliol y en seguida posarà en mans y poder del mateix Rector lo que resultarà a favor de la capella.

9ª Al dia 20 de Juliol de quiscun any, festa de St. Elias, continuant la costum antich donarà a sas costas un dinar decent al Rector y Vicari ô â altre sacerdot que van â celebrar l'ofici en dita Capella com també al mosso quel's acompanyarà.

10ª Al dilluns de la Setmana Santa ô en altra dia que es fassa la funció del Sal.pàs, inseguint també la consuetud antigua donarà a sas costats un dinar decent al Sacerdot que hi vaja y al mosso que'l acompanyarà.

Emoluments que es donaràn al Hermità de St. Elias cumplint ab las condicions expressadas.

1. Lo hermità triarà un tros de pa de las ofertas, que en tots los diumenges y dias de festa recull lo Rector en la Iglesia de Sta. Susanna antes de repartirlas als pobres.

2. En los enterros de albats y de cossos y honras funerals lo Rector li donarà la meytat del Pa y del Vi dels ofertoris y en lo dia del cantar de Animas li deixarà pendrer dos trossos de pa de ofertes antes de repartirlas als pobres.

3. Lo Blat que lo Hermità aplegarà per las casas y eras y per sa diligencia serà partidior en iguals parts y serà una per ella y la altra per la obra de la capella.

4. De tot lo demés que aplegarà, com ous, diners, cansalada, etc. també se partirà en iguals parts; menos lo pa que serà tot per lo Hermità. I se adverteix que si los Devots aportan â la Capella alguna limosna en diner o en qualsevol altra especie, lo Hermità deurà recaptarla per lo que no se li donarà cosa; â no esser que sia de pa que en est cas se li cedeix.

Totes estas condicions las podrà posar qualsevol de mos successors anyadintne de novas o llevantne algunas o mudantlas totas conforme li aparega millor segons sa prudencia.

Mariano Domenech Prê Recto 25 Juliol 1784

Per tant, d'aquestes obligacions es desprèn que a Sant Elies només se celebrava missa el dia 20 de juliol, festa de Sant Elies, i que el dilluns de Setmana Santa es feia la funció de Salpàs. Els comptes s'havien de donar precisament el dia de Sant Elies, en què el rector pujava a dir l'ofici. Per últim, sembla que l'àmbit d'actuació és molt local, ja que no es troba referència a les captes per processons i festes majors dels pobles més o menys pròxims, que en cap moment són anomenats.

Al costat de les condicions i els emoluments transcrits, el rector fa firmar al nou ermità un inventari del que es troba a la capella i a la casa.

Aquest inventari diu així:

“Capella:

Cortines blanques que cubren lo retaule (dolentes)

Lo Retaule

La llantia de llautó

Dos candeleros grans de ferro

Una caixa, una arquilla y una arca de posar grans

Tres estovallas de pinyó per lo altar

Unas estovallas de tela ab puntas

Un amito, un alba y un cingulo de fil

Purificadors y lavabos, deu

Una casulla de domás, carmesí ab sa estola y maniple usats

*Un cobrecalíz de tafetá carmesí, un corporal ab sa roba de flors blan-
cas y vermellas*

Cáliz y patena de plata. Lo cáliz té lo peu de bronze

en lo menjador:

Una taula gran, un banch y una cadira de brassos tot de fusta

en la cuyna:

Pastera de tomba ab son calaix, junyidor y passadoras

Un ascon, un banch, una taula y prestatges, tot de fusta usat

Plats de pissa 40

Dos clamasters de ferro, uns de anellas, altres de sena

Dalt:

Una taula

En presencia de dit Valentí Santijas prengui est inventari

M. Domenech Prve. Rector”

Com a resum dels nou anys en què fou ermità Valentí Sanitges (1784-1793) podríem dir que continua la poca activitat a l'ermita, amb un ofici anual només i, per tant, les almoines són poques, ja que ha disminuït el captiri per la comarca. Els comptes, però, els passa puntualment el rector el 20 de juliol, tal com s'havia previst. El deute que deixa Valentí Sanitges, en abandonar el càrrec l'any 1793, és només de 34 lliures, el que indica clarament una major vigilància del rector, però també la minva clara d'activitat i d'almoines.

El destí de Valentí Sanitges no el podem concretar amb precisió, però alguna inscripció posterior dels llibres parroquials ens fa que continuà vivint a la zona, encara que més aviat en la proximitat de la parròquia de la Costa.

2.4 De finals del segle XVIII a la invasió francesa

El primer d'agost de 1793 entrà un nou ermità, Magí Cervera, bracer de Montseny, amb els mateixos pactes i les mateixes condicions que l'anterior.

Cervera donà comptes puntualment dels seus ingressos i de les seves despeses. Podem constatar el que segueix:

- Continua la tendència a l'increment d'ingressos per blat, a causa —creïem— de l'augment del seu preu que no pas de la quantitat que replegava l'ermità.
- Increment notable dels ingressos en diners, que de ser pràcticament irrisoris en temps dels Sanitges (declaraven menys d'una lliura) passen a ser de 5 o 6 lliures.
- Les obres fetes a l'ermita són menors i purament de conservació; afecten sobretot la teulada.
- Continua celebrant-se només un ofici el dia de la festivitat del sant, el 20 de juliol.
- Es detallen els ingressos en espècie (cansalada, ous, castanyes) coincidint amb el canvi de rector.

En conjunt, l'increment dels ingressos i la poca quantia de les despeses feren que el deute de l'ermità s'anés incrementant, de manera que l'any 1800, quan Magí Cervera passà a ser ermità de Santa Fe, abandonà Sant Elies amb un deute de més de 108 lliures (acumulat en menys de 7 anys), encara que es va comprometre a pagar-lo amb els lloguers que rebia per l'arrendament de la seva casa de Montseny.

Sant Elies des de les Planes del Cortès (Foto: J. Portals)

Masia de Vallmanya (Foto: J. Portals)

El succeí en el càrrec un ermità procedent d'una família vinculada a Santa Susanna des de feia molts anys: Josep Ninet, que entrà a exercir l'ofici el 1r d'agost del 1800 (constatem que el canvi d'ermità coincideix en aquesta època amb l'inici del mes següent en què passaven els comptes).

Les condicions per les que s'havia de regir l'ermità entrant eren les mateixes que les dels anteriors, afegint només el rector que quan deixés l'ermita havia de deixar la palla de la collita per al seu successor, ja que l'ermità estava obligat a tenir palla o favassa per al matxo que portés al rector en totes les diades que hagués d'anar a Sant Elies.

Josep Ninet va anar passant comptes amb el rector, que cada any feia constar l'increment del seu deute, el qual al cap de 6 anys arribà ja a superar les 119 lliures. Veient el gran endarreriment, el rector va intentar cobrar, però només pogué quedar-se amb una caldera gran d'aram que quedà en penyora de la rectoria de la Costa.

L'any següent, 1807 —per impossibilitat de l'ermità que devia estar ja molt malalt— passà els comptes Josep Roca (un altre habitant de Sta. Susanna, segurament obrer de l'església), i es repetí la situació el 1808, en què resultà un deute superior a les 123 lliures; es fa constar ja la mort de Josep Ninet.

2.5 La destrucció de Sant Elies pels francesos i la seva reconstrucció per la gent de Santa Susanna. Inici dels enfrontaments amb el rector de la Costa

La mort de Ninet coincidí amb la invasió francesa, que tingué com a conseqüència la pràctica destrucció de l'ermita. A mes quedà sense ningú que se'n cuidés, robats els mobles i tot el seu contingut.

La destrucció de l'ermita pels francesos i el posterior redreçament, promogut bàsicament per la gent de Santa Susanna, semblen marcar un canvi important en la història dels ermitans de Sant Elies, canvi caracteritzat per un llarg enfrontament amb els rectors de la Costa.

Tenim motius per suposar que aquest enfrontament pogué influir en el reconeixement l'any 1868, de la independència de la parròquia de Santa Susanna, que així deixà de ser sufragània de la Costa i tingué rector propi. Aquesta situació durà mentre hi hagué ermità a Sant Elies, que va ser fins a la primera dècada del present segle.

Sabem de l'inici d'aquest període d'enfrontaments per una nota que ens informa de la reconstrucció de l'ermita —una vegada allunyat

el temor als francesos— per la gent de Sta. Susanna, que encarregà a un tal Esteve Masjoan (un dels Masjoan havia estat masover del Samon) perquè s'emparés de l'ermita.

Els mateixos habitants de Santa Susanna buscaren mentrestant un ermità. Nomenaren un tal Guillem Bigas Cerdà (*"de noms i de fets"*, diu el rector), sense intervenció d'aquest. Segons el rector, l'ermità no complia les seves obligacions i enganyava tothom, *"al seu aire, amb mals modos i sense donar compte de res"*.

El Rector intentà passar comptes però no se'n sortí, ja que els comptes verbals i globals del període 1813-1824. Es curiós constatar que el 1813 es tornaren a editar els goigs de Sant Elies (1000 exemplars) a causa de la destrucció que havia sofert tot amb la invasió francesa.

Segons una altra nota escrita per rector Felip Rovira l'any 1834, després de Guillem Bigas fou elegit —aquesta vegada pel rector de la Costa— Josep Codina, que no fou ermità més de 2 o 3 anys, sense passar comptes clars; deixà a deure 9 duros que —diu el rector— *"mai es cobraran"*.

A continuació, el rector elegí Mateu Serra, amb l'oposició del poble, ermità que fou *"tisnat"* i robat pels de Sta. Susanna, segons diu la nota del rector. A causa de tot això, Serra renuncià al seu càrrec, i lliurà 33 pessetes. Encara que el rector no entengué els seus comptes verbals, fou l'únic ermità que lluirà diners en efectiu.

Cap el 1833, Víctor Cirera fou el nou ermità, que estigué en el càrrec durant uns dos anys i donà uns comptes que el rector no procurà *"ni entendre'ls"*. Només lliurà un diner per l'ofici de Sant Elies i no donà el dinar a què està obligat en la festivitat del sant ni tampoc en la festa del salpàs.

El mateix rector, Rovira, fa unes reflexions que il·lustren molt bé la situació a què s'havia arribat. Per una banda —escriu—, cal que *"lo Rector exigisca comptes per fer entendre que és superior, més no en tinga en ells tribulació perquè no els entendrà"*. Per altra banda, comenta les intrigues de l'ermità G. Bigas i E. Masjoan (*"una espècie d'obrer de la capella"*) per intentar sorprendre la bona fe de l'anterior rector.

De totes maneres, la nota ens deixa veure també el poc interès del rector de la Costa, que prefereix la comoditat de no preocupar-se dels temes de Sant Elies i desentendre's de la seva administració. En aquest sentit és prou clar: *"Jo he permès a dit Masjoan que cuidi a una amb l'ermità (l'ermita), puix es de poca importància la seva administració y en això m'ha rellevat de la molèstia de vigilar més sobre l'ermità; però li he fet entendre que*

ell no té autoritat alguna, que no té veu ni ell ni altre a elegir ermità; únicament té el maneig que li confio y que l'ermità està únicament subjecte a mi".

Una nota que figura a continuació ens confirma les intrigues i la mala relació amb el rector de la Costa: Esteve Masjoan, anomenat Ros, i Joan Argemí, anomenat Planas, alternen l'obreria de Sta. Susanna *"que he permès perquè miro a tots en un mateix grau"*, encara que tots ells formen part d'un grup que intenta *"no deixar governar el Rector"*, que actuen sota l'aparença de ser amics seus.

Quan el 1835 va entrar un nou rector, Isidre Casarramona, va trobar encara com a ermità l'esmentat V. Cirera, que morí aviat. El mateix rector confessa que ignora el nom de l'ermità que el va substituir. Però ens dóna una informació important: *"que havien passat grans tribulacions degut a una guerra ferós y sangrienta"*. Es refereix, sens dubte, a la primera Guerra Carlina, que, pel que sembla, es va sofrir també en aquesta banda del Montseny.

L'any 1839 es nomena un altre ermità: Joan Figueras, de Montseny. Sembla que s'entra en una etapa de major tranquil·litat, ja que el rector passa comptes anualment amb l'ermità des del 1839 fins al 1845, costum que segueix el nou rector Pere Farrés a partir de 1846 i fins al 1857. Dels comptes que es transcriuen resulta que l'activitat és petita, les captes no són importants i no sembla que la devoció a Sant Elies tingui l'arrelament que havia tingut anys abans. No figuren dàdives de pobles de les rodalies i sembla que únicament es manté la celebració de la festa de Sant Elies.

Aquesta aparent tranquil·litat queda desmentida per les últimes anotacions que figuren al llibre d'administració de l'ermita. Un nou rector, Ramon Rovira, dóna compte que el 23 de maig de 1858 es robà l'arxiu de Sta. Susanna en què es custodiaven els diners de Sant Elies, i el rector declara no reconèixer els comptes de l'ermità *"per no haver passat els tràmits legals"*.

A més, una nota del 1859 acaba el llibre dient que *"el pervers ermità no mereix exercir tal ofici sinó ser impelit de l'ermita i ser custodiat entre els criminals"*.

2.6 L'explicació dels enfrontaments: cap al reconeixement de Santa Susanna com a parròquia independent

L'explicació del to irat amb què acaba el llibre d'administració de l'ermità la trobem a la capsa corresponent a la parròquia de Sant Esteve de la Costa que es custodia a l'Arxiu diocesà.

En efecte, l'any 1858 el rector havia demanat al bisbe el nomenament d'un vicari, ja que no podia atendre Sta. Susanna a causa de la distància i les dificultats de comunicació. L'any següent el rector diu al Bisbe que *"el club dels insurrectes"* (com anomena als feligresos de Sta. Susanna) propaga calúmnies, no vol contribuir i arriba a afirmar que *"l'odi és implacable"*.

Per la seva banda, la gent de Sta. Susanna (representada pels caps de casa més significatius) el dia 18 de març del 1859 denuncien el bisbe que estan abandonats pel rector de la Costa, ja que no acudeix a dir missa. Li recordem que Sta. Susanna havia estat abans parròquia i que s'hi deia missa des de feia tres segles, tot fent esment a les exigències del rector (una cavalleria per desplaçar-se, pagament d'una quantitat per contribuir al seu sosteniment i al del vicari, construcció d'una casa per al vicari prop de l'església de Sta. Susanna, etc.). Ells —deien— es comprometien a, fer la casa per al vicari, sempre que la despesa fos compartida amb la gent de la Costa. Al cap d'un mes, el 3 d'abril, reproduïxen el contingut de la seva carta, dirigida aquesta vegada al governador civil.

Nomenat un vicari, el rector, l'any 1861, proposa al bisbe que el vicari deixi de celebrar missa a Sta. Susanna fins que els seus habitants li donin acollida o li construeixin una casa per aixoplugar-se de les inclemències del temps.

No és d'estranyar, doncs, que aquesta situació faciliti que al cap de pocs anys —cap al 1868— Sta. Susanna recuperi la seva parròquia, cosa que es fa segregant una part del territori de les parròquies veïnes: la Costa, Montseny i Sant Pere de Vilamajor.

Amb aquest motiu, es va construir finalment la casa rectoral, amb les almoines del poble i en la peça de terra coneguda per Casanova, de la qual era propietari Antoni Argemí Fàbregas (a) Planas).

Amb totes aquestes trifugues, poc més sabem de l'ermità Joan Figueras. Només que, encara que originari de Montseny i casat amb Francesca Soldevila, formava part del grup de gent de Sta. Susanna que denuncià el rector de la Costa, i que l'any 1877 encara vivia, tot i que no sabem si exercia com a ermità més enllà de 1860.

2.7 Els darrers ermitans

L'últim ermità de qui coneixem el nom es deia Salvador Palau i Tomàs. Era bracer i natural de la Pobla de Lillet. S'havia casat, l'any 1880, amb Teresa Icart, essent tots dos veïns de Sant Pere de Vilamajor. Aquestes dades ens fan pensar que es tractava d'un ermità que hauria sortit de la mateixa gent de Sta. Susanna, ja que la família Icart eren masovers de Masjoan, la casa més propera a l'església de Sta. Susanna, convertida ja aleshores en parròquia independent.

D'ell sabem que va morir a l'ermita el dia 3 de desembre de 1899, i que no va ser, però, el darrer ermità, ja que el rector de Santa Susanna en el full en què descriu l'estat de la parròquia el 23 de juliol de 1906, diu que a Sant Elies hi ha un ermità, del qual no fa constar el nom. Tampoc no ens aporta el nom el "Llibre particular parroquial" de Sant Pere de Vilamajor, que ens explica amb tot detall com el 30 de maig de 1905 més de 200 persones pujaren en processó a Sant Elies per agrair el benefici de la pluja, després que l'ermita va ser reconstruïda sota la direcció del vicari Mn. Ramon Valls, ajudat per la gent de Sant Pere i Santa Susanna.

Aquestes invocacions a Sant Elies, amb motiu de grans sequeres i males collites de blat, es reproduïxen els anys 1909 i 1912, després que el 1908 hi hagués pujat a celebrar missa el bisbe Cortés, oriünd de la casa "El Cortés". Tota aquesta activitat ens fa pensar que encara hi devia haver ermità encarregat de la custòdia.

Ara bé, sí que és cert que a l'any 1921 Sant Elies, segons ens informa l'Elenchus (formulari que es va enviar a les parròquies abans de la visita pastoral, estava en estat ruïnós, i els pastors l'utilitzaven perquè hi dormissin els ramats, per la qual cosa havien estat amonestats en privat i pels mossos d'esquadra.

Gràcies a les darreres restauracions, als anys 1923 i 1945, l'ermita ha arribat als nostres dies en l'estat que podem veure, encara que segurament molt diferent del que havia estat, sobretot pel que fa a la casa de l'ermità.

BIBLIOGRAFIA

Llibre d'administració de Sant Elies. Iniciat l'any 1734 de mà de Josep Llobeta, acaba l'any 1859.

Llibre particular parroquial. Sant Pere de Vilamajor. Arxiu Diocesà de Barcelona.

Elenchus. Formulari que l'any 1921 es va enviar a les parròquies abans de la visita pastoral (els que fan referència a Sant Esteve de la Costa i Santa Susanna). Arxiu Diocesà de Barcelona.

Capsa de Sant Esteve de la Costa del Montseny. Arxiu Diocesà de Barcelona.

Arxiu parroquial de la Costa del Montseny. Conté també els llibres referents a la parròquia de Santa Susanna, de quan aquesta era independent, (llibres de bateig, matrimonis i òbits).

CAMPILLO, A. *Speculum titulorum ecclesiasticorum*. Arxiu Diocesà de Barcelona.

MARTÍ ALBANELL, FREDERIC. *Notes històriques de la parròquia de la Costa del Montseny*. Edicions Juventus. Barcelona 1931.

RIBOT, PERE Mn. *El Montseny*. Editorial Destino. Barcelona. 1975